

МЕСТОТО И ЗНАЧЕЊЕТО НА ШУМАРСТВОТО И ПРОБЛЕМОТ НА РЕПРОДУКЦИЈАТА ВО НАШИ УСЛОВИ

Блажо ДИМИТРОВ, Панде ТРАЈКОВ^{*)}

АПСТРАКТ

Местото и значењето на шумарството во минатото и денес воопшто и кај нас е доста големо, покрај другото и заради тоа што шумите покрај производството на дрво имаат и голем број општокорисни функции.

Во овој труд, во куси црти се прави приказ на состојбата и мерките за подобрување и унапредување на шумскиот фонд во Република Македонија. Посебен осврт е направен врз проблемот на репродукцијата и тоа биолошката репродукција односно регенерацијата на шумите и обезбедувањето на соодветни финансиски средства во наши услови.

Клучни зборови: шума, шумарство, значење на шумите, општокорисни функции на шумите, шумски фонд, репродукција, регенерација на шумите

1. ВОВЕД

Кога се зборува за местото и значењето на шумарството, пред се мислиме дека тоа се однесува на значењето на шумите и шумското богатство во стопанскиот и севкупниот развој воопшто и кај нас.

При ова треба да се имаат во предвид две основни работи, *i)* дека шумите како општествено богатство, без оглед на сопственоста, покрај тоа што даваат одредени материјални добра, тие имаат и голем број општокорисни функции, и *ii)* шумите ги зафаќаат најчесто оние подрачја и терени каде земјоделските култури или не успеваат или нивното одгледување е нерентабилно.

Во врска со значењето на шумите, било заради нивните директни, односно материјалнои користи, било заради нивните општокорисни функции, нема потреба да кажуваме. Оваа посебно се однесува на дрвото кое се добива од шумите било за директна употреба или за натамошна преработка т.е. репродукциона потрошувачка. Со развојот на производните сили, не само што се проширува туку и значително се зголемува побарувачката и потрошувачката на дрво и други шумски производи.

Секако, нашето внимание треба да биде посебно свртено кон многубројните општокорисни функции на шумата, со што шумите практично се најважниот и би рекле основен елемент во зачувувањето и унапредувањето на природната и животната средина. Оваа е посебно значајно, со оглед на тоа што влијанието на сите тие општокорисни функции на шумите не признаваат никакви меѓудржавни граници, тоа влијание е интеррегионално и интерконтинентално.

Меѓутоа, значењето на шумите за стопанството и воопшто за едно подрачје или земја, во прв ред е условено од состојбата т.е. квалитетот на шумскиот фонд.

^{*)} Д-р Блажо Димитров, редовен професор, Шумарски факултет, Скопје, Република Македонија, bdimitrov@sf.ukim.edu.mk
Д-р Панде Трајков, редовен професор, Шумарски факултет, Скопје, Република Македонија, ptrajkov@sf.ukim.edu.mk

2. СОСТОЈБА НА ШУМСКИОТ ФОНД

Коко што е познато, нашата земја е релативно шумовита, бидејќи, според податоците од пописот на шумскиот фонд од 1979 година, шумите зафаќаат 905.653ха или околу 35,2% од геогравската плоштина на Република Македонија.

Меѓутоа, ваквата шумовитост не соодветствува со квалитетот односно со производната способност на шумскиот фонд. Тоа е оттаму што просечната дрвна зафатнина по единица плоштина во шумите на Република Македонија изнесува 82,1м³, а пак просечниот годишен прираст 2,02м³. Просечната дрвна зафатнина односно просечниот годишен прираст во нашите шуми се на најниско ниво во споредба со шумите во земјите од поранешна Југославија.

Шумовитоста и квалитетот на шумскиот фонд се различни и по одделни подрачја во земјата. Така на пример, шумовитоста е најмала во Св.Николе и Прилеп (11,3%), Штип (16,5%), Куманово (19,3%), Пробиштип (19,4%), Битола (24,5%), итн. Исто така, помала шумовитост од просекот на земјата има и во подрачјето на Велес (28,4%), Ресен (30,1%), Кочани (31,5%), Неготино (31,6%). Подобра шумовитост има на подрачјето на Македонски Брод (57,7%), Гевгелија (57,5%), Радовиш (55,9%), Кичево (54,4%).

Меѓутоа, не секогаш шумовитоста на едно подрачје е во корелација со квалитетот на шумскиот фонд. Така на пример, подрачјето на Валандово е со шумовитост од 65,5% (најголема шумовитост во Република Македонија), но шумите се со најлош квалитет. Дрвната зафатнина во ова подрачје изнесува 29,7м³/ха а просечниот годишен прираст 1,13м³/ха, а пак подрачјето на поранешната општина Битола, пак која има шумовитост од 24,5% има просечна дрвна зафатнина од 107,0м³/ха и просечен годишен прираст од 3,30м³/ха.

Секако дека и шумовитоста и квалитетот на шумскиот фонд зависат од голем број природни фактори (клима, почвени услови, надморска височина и сл.) но и од голем број општествени влијанија и воопшто односот на човекот кон шумите во минатото.

Квалитетот на шумскиот фонд е зависен од видовиот состав и од формата на одгледување на шумите. Така на пример, од вкупно 905.653ха шуми (состојба 1979 година) скоро 2/3 односно 64,2% се чисти насади, а другите 35,8% се мешани насади. И кај чистите и кај мешаните насади доминираат широколисните видови, а во прв ред дабот и буката.

Што се однесува до формата на одгледување, од вкупно 905.653ха, само 262.790ха или 29,0% се високостеблени, 557.592ха или 61,6% се нискостеблени, а останатите 85.271ха или 9,4% се разни деградирани и други категории некавалитетни шуми. Просечната дрвна резерва во високостеблените шуми изнесува 178,7м³/ха, во нискостеблените 47,8м³/ха а во деградираниите 8,5м³/ха. Просечниот годишен прираст во високостеблените шуми изнесува 3,45м³/ха, во нискостеблените 1,59м³/ха а во деградираниите 0,40м³/ха. Од високостеблените шуми покавалитетни се разновозрасните кои зафаќаат 166.907ха или 63,5% од сите високостеблени. Дрвна резерва кај овие шуми изнесува 221,3м³/ха а годишниот прираст 4,14м³/ха. Високостеблените едновозрасни насади се застапени на површина од 95.883ха или 36,5% од високостеблените шуми. Дрвната резерва кај овие шуми изнесува средно по 104,4м³/ха а годишниот прираст 2,24м³/ха.

Според квалитетот на шумскиот фонд, односно просечната дрвна резерва по единица површина, во Р Македонија на прво место е подрачјето на општина Берово (173,0м³/ха), а пак на последно со најмала количина на дрвна резерва по единица површина е Св. Николе (17,4м³/ха). Според големината на годишниот прираст на единица површина на прво место е Гостивар (3,55м³/ха) а на последно Неготино (0,85м³/ха) односно Св.Николе (0,96м³/ха).

3. МЕРКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ШУМСКИОТ ФОНД

За да се подобри и унапреди шумскиот фонд, а со тоа и да се зголеми значењето на шумите воопшто за стопанскиот развој на земјата, би требало активностите да се одвиваат во две насоки, *i*: во подрачјата со мала шумовитост да се преземаат мерки за нејзино зголемување т.е. подобрување на истата со пошумување на слободните површини, а во прв ред површините зафатени со ерозивни процеси и тие кои не се годни за други намени; *ii*: квалитетно подобрување на постојниот шумски фонд особено во подрачјата каде тоа го дозволуваат природните услови.

Претходните активности неопходно е да се квантифицираат со посебна долгорочна програма за развој на шумарството во која ќе се дефинираат целите и задачите по обем, по вид, по простор и по време. Истотака би требало да се утврдат неопходните средства и изворите на тие средства, за планираните активности да се реализираат благовремено и со неопходниот квалитет.

Исто така, паралелно со извршување на обврските и задачите на полето на стопанисување со шумите (обнова, нега, заштита, чување), трансформацијата на нископроизводните шуми, како и подигањето на нови шуми, е неопходно потребно да се направаат посебни напори и да се вложуваат неопходните средства за подобрување на условите за работа и стопанисување со шумите. Овде во прв ред мислиме на вложување средства за изградба на шумски сообраќајници и други градежни објекти, како и за набавка на неопходната опрема и механизација со што ќе се овозможи рационализација и модернизација на шумското стопанство.

Неповолната состојба на шумскиот фонд и неповолните услови за стопанисување (слаба отвореност на шумите со сообраќајници, сообраќајници со несоодветни технички карактеристики и лош квалитет, несоодветна разместеност, недоволна опременост и механизација и сл.), доведоа работењето во шумарството да биде на границата на економичноста, со многу слаба акумулативност, со ниски лични примања, несоодветни услови за работа, итн. Во такви услови, знаејќи ја тежината на работата во шумарството и крајно тешките услови за работа, се јавува посебно проблемот со обезбедување на потребната работна рака. Денес, и покрај тоа што има голема безработица, млади и стручно оспособени работници не се вработуваат во шумарството, а сеуште работат претежно стари по возраст и неквалификувани работници кои практично друг излез за вработување и егзистенција немаат. проблемот со работната рака во шумарството во идниот период уште повеќе ќе се изострува, па на истиот треба да му се обрне посебно внимание.

4. ПРОБЛЕМОТ СО РЕПРОДУКЦИЈАТА

Репродукцијата воопшто а посебно биоплошката репродукција на шумите е доста значајно но истовремено и сложено прашање. Имено, во услови на неповолна состојба на шумите, односно слаб шумски фонд, како и во неповолни услови за стопанисување (отвореност на шумите со комуникации, опременост и сл.), доста е тешко и не е можно да се обезбедуваат доволно средства за обнова и одгледување на шумите (проста репродукција или регенерација) а за евентуално проширување на шумскиот фонд (проширена репродукција) не може да стане збор. Тоа, покрај другото и од таму што, во неповолни климатски и други услови, при слаб шумски фонд, потребни се далеку поголеми средства и труд да се обноват и да се зачуваат т.е. заштитат и унапредат постојните шуми.

Како што е познато, во голем број земји па и кај нас, со цел да се обезбеди едноставна биолошка репродукција односно регенерација на шумите, со законски мерки е предвидена обврската за издвојување на средства за таа намена. Така, со Законот за шумите од 1974 година (вСл. весник на СРМг, бр. 20/74) и дополнувањата на истиот, се предвидува средствата за регенерација на шумите да се обезбедуваат од амортизацијата на исечената шума, односно одреден процент од вредноста на исеченото дрво сметано на извозен пат во шума. Тој процент до 1986 година бил

12%, а потоа се зголемува на 20%, односно колку што нас ни е познато тој процент сега изнесува 16%.

Во Законот за шумите од 1997 година (вС. Весник на РМг бр.47/97) и од дополнувањата на истиот во 2004 година (вСл.весник на РМг бр.89/04) во членот 67 е предвидено средствата за проста репродукција на шумите да издвојуваат стопанските субјекти т.е. јавните претпријатија (ЈП) кои стопанисуваат со шуми во државна сопственост во висина од 10% а сопствениците на шуми - приватни шуми во висина од 5% од вредноста на исеченото дрво, франко камионски пат во шума.

Во истиот Закон, во членот 68 е предвидено да се обезбедуваат средствата и за проширена репродукција. Таквите средства се обезбедуваат главно преку продажба на дрво и тоа: правните субјекти кои стопанисуваат со државни шуми во висина од 3%, правните субјекти кои вршаат промет со дрво во висина од 2% од вредноста на продаденото дрво и дел од буџетот на Република Македонија (РМ) - не е определено колку?.

Во Законот покрај обврската за издвојување средства за проста и проширена репродукција, во членот 60 е предвидено правните субјекти што стопанисуваат со државни шуми, да издвојуваат 2% од вредноста на продаденото дрво за финансирање на шумската плоција т.е. за чување на шумата.

Се разбира, во Законот за шумите е предвидена и намената на издвоените средства за проста и проширена репродукција на шумите. Така, предвидено е тие да се користат за обнова на шумите (пошумување на необновени сечишта, пошумување на голини во шумата), за неа и за превентивна заштита. Исто така тие средства можат да се користат и за мелиорација и реконструкција на слабопродуктивните и деградирани шуми. Одреден дел од тие средства може да се користат и за техничко опремување на стопанисувањето со шумите.

Од досега кажаното, произлегува јасно обврката за издвојување средства за регенерација на шумите, но само по основ на користењето на шумите или уште поконкретно, тие средства се издвојуваат на сметка на корисниците на дрвото од шумите. Тоа значи дека не е решено и останува да се решава прашањето за учеството во финансирањето на регенерацијата на шумите (проста биолошка репродукција) како и во мелиорацијата и реконструкцијата на ниско производните шуми и подигањето на нови шуми (проширена биолошка репродукција) од страна или за сметка на корисниците на многубројните општокорисни функции на шумата.

Во врска со решавањето на проблемот на финансирањето како на дел од простата така и на вкупната проширена репродукција на шумите, во одделни земји има различни решенија. Меѓутоа, сите тие се засноваат на принципот да се воспостави реален однос или еквивалентност помеѓу корисниците на шумите (материјални и општокорисни функции) и неопходните средства за обезбедување комплетна репродукција во шумарството. Тоа значи дека, ако преку инструментот на законски пропишаната стапка на издвојување на средства за регенерација се за сметка на корисниците на дрвото и на другите шумски производи, со соодветна стапка треба во вид на обврска да биде на сметка на сите корисници на општокорисни функции на шумите, како и на терет на сите оние субјекти кои преку загадување и слични дејствија влијаат врз уништувањето на шумите и воопшто нарушувањето на природната и животната средина.

Во смисла со претходното, предвидените решенија во нацрт на Законот за шумите треба да се респектираат, зошто, колку нас ни е познато, со овие предвидени законски одредби е направена диференцијација на репродукцијата на **ПРОСТА И ПРОШИРЕНА** репродукција на шумите. При ова предвидениот начин на обезбедувањето на средства за проширена репродукција (одреден процент од доходот на стопанските субјекти) не е соодветно решение. Тоа е затоа што вдиодотг како економска категорија во новите услови на стопанисување добива сосем друг третман и значење. Наше мислење е, место вдиодг како основа да служи вприходотг, па дури издвоените средства за унапредување на шумите односно заради користењето на нивните општокорисни функции, стопанските субјекти да го фкалкулираат во цената на чинењето на нивните производи односно услуги.

5. ЗАКЛУЧОК

Шумите воопшто имаат големо значење и тоа не само заради нивните бројни директни користи, туку, уште повеќе и заради нивните бројни општокорисни функции.

Значењето на шумите зависи покрај другото и од состојбата односно квалитетот на шумскиот фонд. Со цел да се зачуваат и унапредуваат шумите е неопходно потребно да се обезбедат средства како за проста репродукција (регенерација) така и за одреден степен на проширена репродукција.

Потребните средства за репродукција односно регенерација на шумите често се во обратна пропорција со состојбата и квалитетот на шумскиот фонд. Имено, во услови на квалитетен шумски фонд можностите за обезбедување на потребните средства често ги надминуваат потребите и обратно. Проблемот на обезбедување на средства за репродукција односно регенерација на шумите е доста сложен и тежок во наши услови, каде што, шумскиот фонд е релативно слаб и неквалитетен, па не е можно само од користењето т.е. сечењето на шумите да се обезбедат потребните средства за регенерација т.е. проста репродукција а пак за проширена репродукција не може да стане збор.

За таа цел, досегашните законски решенија во ова сфера треба да се доизградат, така што покрај издвојувања на средства за регенерација врз основа на користење (сечење) на шумите, треба да се најдат правни решенија и за обезбедување на средства за проширена репродукција, односно за квалитетно подобрување и за проширување на шумскиот фонд.

Тоа значи дека во финансирањето на квалитетното подобрување и проширување на шумскиот фонд, покрај корисниците на директните (материјални) користи од шумите, треба да учествуваат и сите оние кои ги користат многубројните општокорисни функции на шумите, како и сите оние кои со својата дејност директно или индиректно вршат загадување и придонесуваат за уништување на шумите.

6. РЕФЕРЕНЦИ

- [1] Димитров, Б. Економика на шумарството, Шумарски факултет во Скопје, 2003
- [2] Димитров, Б., Стојановска, М., Димитров, Л., Репродукција, користење и одржување на шумите во Р Бугарија, Наши шуми бр.8/2000, стр.22-23, Скопје
- [3] Димитров, Б., Стојановска, М., Димитров, Л., Финансирање на шумското стопанство во Р Бугарија, Наши шуми бр.9/2001, стр 26-27, Скопје
- [4] Димитров, Б., Николовски, Р., Сибиновски, Б., Осврт врз состојбата и управување на шумскиот фонд на Р Македонија, Наши шуми бр.16/2002, стр 20-22, Скопје
- [5] Димитров, Б., Стојановска, М., Сибиновски, Б., Состојба и значење на шумите за животната средина во Р Македонија. Наши шуми бр.15/2002, стр.11-13, Скопје
- [6] Закон за шумите („Сл. весник на СРМ“, бр. 20/74)
- [7] Закон за шумите („Сл. Весник на РМ“ бр.47/97)

SUMMARY

THE PLACE AND THE IMPORTANCE OF THE FORESTS AND THE PROBLEM OF THEIR REPRODUCTION UNDER OUR CIRCUMSTANCES

Blazho DIMITROV, Pande TRAJKOV^{*)}

In this paper it is pointed out the fact that in the R. of Macedonia the forests in general are of great importance not only for their direct profit but much more for their numerous beneficial functions in general.

However the importance of the forests, depends on the state, in other words on the quality of the forest fund. In order to prevent and improve the forests it is inevitable to provide a financial support for stable rate and for extended reproduction as well.

Having in mind the disadvantages of the forest fund in Macedonia, we are not able to provide the funds for reproduction. For that reason this paper emphasizes the problem of financing of the improvement of the forests in the Republic of Macedonia. Besides the involrment of the direct users of the forests (wood and wood products) all other users who benefit from the functions of the forests should take a part, as well as those who are directly or indirectly involved in the process of the forest pollution and forest destruction.

Key words: forest, forestry, importance of the forest, beneficial function, forest fund, reproduction, regeneration

^{*)}Blazho Dimitrov, Ph.D., professor, Faculty of Forestry, Skopje, Macedonia, bdimitrov@sf.ukim.edu.mk
Pande Trajkov, Ph.D., professor, Faculty of Forestry, Skopje, Macedonia, ptrajkov@sf.ukim.edu.mk